

Aleksandras VANAGAS

**PROF. A. SALYS IR PAVARDŽIŲ BEI
VIETOVARDŽIŲ KOMISIJA**

"Gimtosios kalbos" iniciatyva 1933 m. birželio mėn. keliolikos žmonių susirinkime buvo išrinkta "Pavardžių komisija". Svarbiausiu savo uždaviniu ji laikė atlietuvinti lietuvių pavardes. Norint tai daryti, pirmiausia reikėjo pavardes suregistruoti. Vidaus reikalų ministerijos lėšomis, padedant Piliečių apsaugos departamentui, per savivaldybes į atskiras žodynines korteles per palyginti trumpą laiką buvo surašyta apie 200000 pavardžių (1:2). Jos pradėtos tvarkyti. Tuo daugiausia rūpinosi Komisija, kurios pirmasis posėdis įvyko 1934 m. sausio 24 d. Posėdyje dalyvavo: J. Balčikonis (pirmininkas), A. Salys, I. Šeinius, A. Survila, kun. P. Veblaitis ir J. Talmantas. Vidaus reikalų ministerijos atstovui padarius informaciją, A. Salys perskaitė memorandumo "Ministeriui Pirmininkui ir Finansų Ministeriui" projektą. Jame, be kita ko, pabrėžiama, kad per savivaldybes surinktoji pavardžių medžiaga turi įvairių trūkumų, todėl "dar reikalinga patikrinimo vietoje" (1:3). Toliau memorandume sakoma: "Komisijos nuomone, tikrinti tiksliausia būtų pasiuntus į visą kraštą tam tikro pasiruošimo žmonių, kurie iš valsčiuose sukviestų seniūnų tarimo galutinai galėtų nustatyti pavardžių lytis. Šiam darbui atlikti per pusę metų, mūsų manymu, reikėtų 6–7 žmonių. Ta pačia proga būtina būtų tiksliai surašyti ir visos Lietuvos vietovardžius, griežtai nustatyti vartotinas vienodas lytis. Tuo būdu vienu kartu padaromi du dideli darbai, nes vietovardžių rašybos klausimas dabar jau yra pasidaręs labai opus" (1:3). Ir dar: "Kadangi pavardžių atlietuvinimo negalima pavesti savivaldybių ar kitų kurių organų nuožiūrai, tai būtina išleisti visos Lietuvos pavardžių žodyną, kuriame griežtai nurodoma, kas lietuvinama privalomai, kaip lietuvinama ir kurios pavardės patariamoms laisvai keisti" (1:4).

Panašaus požiūrio Komisija buvo ir dėl vietovardžių. Matyt, norėdama užbėgti už akių stichiškam, nekvalifikuotam vietovardžių kaitaliojimui, ji 1935 m. gegužės 28 d. nutarė "Kreiptis į Žemės tvarkymo Departamentą, kad paskutinytis įsakytų Apygardų Žemės Tvarkytojams susilaikyti nuo raginimų nelietuviškus kaimų ir viensėdžių pavadinimus keisti lietuviškais vardais pagal vietos šviesuomenės ir gyventojų pageidavimus" (1:79). Ji taip pat suprato, kad į asmens dokumentus patekę klaidingi vietovardžiai bus sunkiai ištaisomi, todėl skubinosi parengti vietovardžių žodyną: "Vietovardžių žodyną rūpintis išleisti taip pat prieš duodant naujus pasus" (1:10). Turėta omenyje, žinoma, ne visi Lietuvos vietovardžiai, o tik gyvenamųjų vietų vardai.

Toks būsimos vietovardžių žodyno profilis lėmė ir požiūrį į vietų vardus: kaip matysime, rinkta daugiausia oikonomai (gyvenamųjų vietų vardai), o ki-

tų vietovardžių (upių, ežerų, laukų, miškų, pievų, ganyklų ir kt. pan.) vardai užrašinėti tik svarbiausi, be to, ne visų vienodai atidžiai.

"Kad pavardžių ir vietovardžių žodynai greičiau būtų pradėti ruošti spaudai, pavardžių atletuvinimo komisija išrinko pavardžių žodynui tvarkyti redaktoriumi A. Salį, o vietovardžių redaktoriumi J. Balčikonį" (1:11). "Vietovardžių redaktoriumi pirmiausia reikės išrinkti suslavintuosius vietovardžius, juos surašyti į lapus ir išsiuntinėti per apskričių viršininkus valsčių savivaldybėms, kurios gal galėtų vietoje išaiškinti tų vietovardžių kilimą arba pasiūlyti jiems pakaitų. Tuo būdu pavardžių atletuvinimo komisija turėianti daugiau medžiagos, svarstydama jų pakeitimą" (1:12).

Darbams atlikti Komisija užsiprašė 38000 Lt, apdairiai pasiūlydama, kad "Šita suma valstybės išdui galėtų grįžti su antviršiais pakėlus tik 20 centų naujųjų pasų mokestį" (1:5).

Antrąjame posėdžiui (1934 m. kovo 14 d.) pirmininkavęs A. Salys aiškino, kad "Klaipėdos krašto gyventojų pavardės išlikusios lietuviškesnės negu Didžiojoje Lietuvoje. Čia tereikia rūpintis, kad jos būtų taisyklingai lietuvių kalba parašomos" (1:7). Klaipėdos krašto pavardžių sąrašą nutarta parūpinti "per Klaipėdos Krašto Gubernatorių ir A. Survilą" (ten pat).

Lėšos pavardėms tikrinti ir vietovardžiams užrašyti buvo gautos, darbas atliekamas sparčiai. 1934 m. spalio 16 d. Komisijos posėdyje Vidaus reikalų ministerijos "pavardžių tvarkymo reikalų valdininkas J. Griška" pranešė, kad "iš septynių pavardžių tikrintojų keturi savo darbą provincijoje jau baigė ir dabar dirba ministerijoje, sudarydami apskričių pavardžių žodynus" (1:9). Nesisekė tik vienam tikrintojui — M. Samulėnui: jis dirbęs per lėtai. Todėl Komisija (pirmininkavo J. Balčikonis) 1934 m. spalio 24 d. nutarė "M. Samulėną atleisti nuo pavardžių tikrinimo darbo ir jo vieton į Utenos apskritį siųsti kitą tikrintoją" (ten pat). M. Samulėnas dar kreipsis prašydamas leisti baigti jam pavestą darbą, bet jo prašymas nebus patenkintas (1:11).

Atsiliepė ir Klaipėdos krašto gubernatorius. Savo rašte jis praneša, kad "Klaipėdos Krašto Direktořija, apsvarsčiusi pavardžių tikrinimo ir vietovardžių rinkimo klausimą Klaipėdos Krašte, savo posėdyje tam pritarė, nutarė tam darbui paskirti 1000 litų ir duoti visą reikalingą medžiagą" (1:15). Komisija manė būsiant tikslinga parinkti du tikrintojus iš Kaune besimokančių studentų klaipėdiečių. "Prof. A. Salys pasiketino vieną kitą į tikrintojus tinkantį studentą pakalbinti" (1:16). Komisija nusprendė "Parašyti Direktořijai ir prašyti, kad ji parengtų ir atsiųstų sykiu gyvenamų vietų ir pavardžių sąrašus, sudarytus apskritimis ir valsčiais. Tą raštą pasirašys Komisijos Pirmininkas ir Pavardžių Tvarkymo Skyriaus Vedėjas" (t.y. A. Salys) (ten pat).

Pavardžių ir vietovardžių rinkimui einant į pabaigą susigriebta, kad Komisijos posėdžiai neturi oficialaus statuso: 1934 m. spalio 16 d. posėdžio (protokolas Nr. 3) metu konstatuota, kad "lig šiol jie esą lyg privataus pobūdžio, nesą protokoluojami ir nariams už juos jokio atlyginimo nemokama". Todėl nutariama: "Pradėjus tikrą pavardžių ir vietovardžių atletuvinimo ir apskritai tvarkymo darbą, posėdžius laikyti oficialiais, juos protokoluoti ir apmokėti už juos komisijos nariams" (1:10). Vadinas, pirmieji Komisijos posėdžių protokolai bus buvę surašyti atbuline data. Kiek pakito ir Komisijos pavadinimas — "Vidaus Reikalų Ministerijos Pavardžių ir Vietovardžių

Komisija" (1936–1940 m. protokolų knygoje ji vadinama "Vidaus Reikalų Ministerijos Pavardžių ir Vietovardžių Atlievinimo Komisija").

Taigi Pavardžių ir vietovardžių komisijos iniciatyva buvo atliktas didžiulis nepaprastos svarbos darbas — iš gyvosios kalbos, galima sakyti, ekspediciniu būdu surašyta dauguma lietuvių pavardžių, dauguma gyvenamųjų vietų vardų, nemaža dalis kitų vietovardžių. Visa tai atlikta per neįsivaizduojamai trumpą laiką — apytikriai per vienerius metus.

Pavardžių ir vietovardžių surinkimas buvo tarsi pirmasis Komisijos darbo etapas. Baigusi jį, Komisija ėmėsi kitos šio darbo dalies — būtent, pavardžių ir vietovardžių tvarkymo, kuris anuomet paprastai buvo vadinamas atlievinimu. Pradėta nuo pavardžių: 1935 m. sausio 19 d. Komisijos posėdžio protokole (Nr. 8) randame lakonišką įrašą: "Apsvarstyta 287 pav. nuo Abadausko lig Aikausko" (1:20). 1935 m. sausio 22 d. vėl panašiai: "Apsvarstyta 312 pav. nuo Aikevičiaus lig Aliachnos" (1:21). Ir taip toliau: 1935 m. sausio 24 d. — "Apsvarstyta 418 pav. nuo Aliachnos lig Androkaitis" (1:23); 1935 m. sausio 28 d. — "Apsvarstyta 434 pav. nuo Andronavičiaus lig Armino"; 1935 m. sausio 30 d. — "Apsvarstyta 526 pav. nuo Arminaičio lig Ažuolo". Komisija kol kas bemaž nepasikeitusi: pirmininkas J. Balčikonis, nariai A. Salys, A. Survila, kun. P. Veblaitis, J. Griška, J. Talmantas. Jos darbo tempas stebėtinai greitas. Bet ir pavardžių daug. Todėl visų jų apsvaistyti, atrodo, nespėta. 1938 m. gruodžio 16 d. (protokolas Nr. 180) randame paskutinį įrašą: "Atlievintos pavardės nuo Pilypaitis iki Polōkas" (2:161). Tiesa, Komisija įvairius pavardžių reikalus svarstė iki savo veiklos pabaigos — paskutiniame jos posėdyje, įvykusiame 1940 m. gegužės 16 d. (protokolas Nr. 201), dar išnagrinėti keli pavardžių taisymo pareiškimai (2:185). Ar po 180-ojo posėdžio dar buvo sistemingai lietuvinamos pavardės, neaišku.

Neabejotina, kad pavardės buvo tvarkytos visos, tik nežinia, ar Komisijos, ar, kas bene labiau įtikima, atskirų jos narių. Pavardžių bylose apstu taisymų, pastabų per visą abėcėlę. Tik jos nenuoseklios, o kartais ir visiškai atsitiktinės.

Labai lakoniški protokolų įrašai nieko nesako, kaip buvo dirbama, kokiais kriterijais vadovautasi lietuvinant pavardes. A. Salio perskaitytame memorandumo projekte minimi šie keturi principai:

"1. privalomai įstatymu atlievinamos visos lietuviškosios pavardės su svetimomis slaviškomis priesagomis ir taip pat neabejotinai verstinės,

2. neliečiamos skolininės nelietuviškos kilmės pavardės, pav. B u t k u s, J a n k u s, J o n u š a s, S t a n k u s,

3. neprivalomos keisti pavardės ir tų lietuvių, kurie yra svetimos, nelietuviškos kilmės,

4. šiaip svetimosios nenulietuvinotos pavardės ir pavardės turinčios negražios reikšmės, keičiamos laisvu noru" (1:4).

Dėl šių principų būtų galima plačiai kalbėti ir daug diskutuoti. Pavyzdžiui, kaip parodė "Lietuvių pavardžių žodyno" (3) rengimo patirtis, labai sunku būtų laikytis net ir pirmojo principo — yra šimtai atvejų, kai negalima neabejotinai pasakyti, ar pavardė lietuviška, ar nelietuviška. Antrajame skirsnyje minima pavardė *Butkus* kartais gali būti ir lietuviška — trumpinys

iš kokio sudurtinio asmenvardžio (3 : I 368—369). Toli gražu ne visada bus žinoma, ar šių laikų lietuvius yra savos ar svetimos kilmės. Dar kebliau su vers-
tinėmis pavardėmis — neturint išsamių pavardžių raidos bei kaitos tyrinėjimų,
dažniausiai negalima tikrai konstatuoti pavardės išvertimo. Panašių abejonių
kyla ir daugiau. Jų pakanka, kad galėtum suvokti, kaip buvo sunku taikyti
praktikoje memorandume deklaruotus principus. Vėlgi — tų sunkumų tiesio-
giai nematyti, juos reikia "rekonstruoti", nes protokolai laboratorinio darbo
neatspindi. Rezultatai perkelti į abėcėlės tvarka surašytas pavardžių bylas,
kurios visos išliko. Bylose prie atlietuvintų Komisijos nuomone pavardžių
ranka prirašyta nuo vieno iki keliolikos siūlomų pakaitų. Pvz. (pirmoji pagal
abėcėlę pavardė): *Abadauskas, Abadauskis, Abadovskis* — siūlomi pakaitai:
Ābadas, Abadāitis, Abadīnas, Abadōnis, Abadēnas, Abadýnas. Ką reiškia toks
siūlymas? Pirmiausia tai, kad jis prieštarauja antrojo principo nuostatai, jog
"neliečiamos skolininės nelietuviškos kilmės pavardės". Pavardė *Abadauskas*
yra skolinia, galbūt baltarusiška — brus. *Абадоўскі, Обадаў, Абадэнка,*
Абадкоў ir pan.: brus. *вобад* "gylys" (3 : I 55).

Antroji iš eilės yra pavardė *Abakanauskis*, trečioji — *Abakanavičius*. Jas
siūloma keisti į *Abakónis, Abakonāitis, Abakonīūnas, Abakoniōnis, Abakonēnas,*
Abakonýnas. Siūlomos keisti pavardės taip pat yra "skolininės", slavizmai:
plg. rus. *Обакань, Обекань* (3 : I 55).

Tokių abejotinių siūlymų daugybė. Ir tai nėra netikėta, nes dirbta grei-
tai, paskubomis, neturint nė vieno rimtesnio lietuvių pavardžių tyrinėjimo,
trūkstant kaimyninių tautų pavardžių žodynų ir pan. Trumpai tariant, dirbta
empiriškai, vadovaujantis subjektyvia patirtimi bei nuovoka, o ne tyrinėjimų
išvadomis. Laimei, šie siūlymai nebuvo realizuoti, liko bylose kaip įdomus
mūsų kalbos mokslo bei ano meto pažiūrų reiškiny, šiaip jau vertas ir ati-
desnio žvilgsnio.

Tvarkydama bei atlietuvindama pavardes, Komisija drauge rūpinosi šią
veiklą įteisinti juridiskai. 1935 m. vasario 28 d. (protokolas Nr. 22) joje
buvo skaitytas Vidaus reikalų ministerijos parengtas pavardžių atlietuvinimo
įstatymo projektas (1 : 45). Prie jo grįžtama ir vėliau. 1935 m. kovo 11 d.
Komisija projektą apsvarstė ir A. Salio siūlymu papildė jį 4-uju straipsniu.
Projektą pasirašė pirmininkas J. Balčikonis, nariai A. Salys, J. Griška, P.
Veblaitis, A. Survila (trūksta tik posėdyje dalyvavusio J. Talmanto parašo).

1935 m. birželio 7 d. sudaroma delegacija (J. Balčikonis, A. Salys, P.
Veblaitis, J. Talmantas), įpareigota eiti dėl pavardžių įstatymo pas Preziden-
tą (1 : 83). 1936 m. rugsėjo 22 d. (protokolas Nr. 91) A. Survila pranešė,
kad "Ministerių Kabinetas pavardžių įstatymo projektą yra grąžinęs Vidaus
reikalų Ministerijai be jokios rezoliucijos, ir, kiek žinoma, projektas oficialiai
Kabinete nebuvo svarstytas.

Nutariama daryti žygių, kad įstatymo projektas būtų iškeltas Seime" (2 :
33). 1937 m. sausio 12 d. (prot. Nr. 111) pavardžių įstatymo projektas dar
kartą peržiūrėtas, papildytas (2 : 65). Ministrų Kabinetas projektą dar kartą
grąžina perredaguoti (2 : 81) — jo pirmoji dalis apsvarstoma 1937 m. kovo
2 d. (prot. Nr. 123), antroji — kovo 5 d. (prot. Nr. 124). Parengiami ir
paaškinimai naujai suredaguotam pavardžių įstatymo projektui. Visas įsta-
tymo projektas su paaškinimais perrašomas į protokolų bylą (2 : 89—93). Jo

tolesnio likimo iš Komisijos posėdžių protokolų nematyti.

Komisijai teko tvarkyti ir kitus asmenvardžių reikalus. 1938 m. lapkričio 25 d. ji pradeda svarstyti iš Vilkaviškio kurijos per prelatą J. Laukaitį gautą krikšto vardų sąrašą (2 : 158). Svarstymas užsitęsė ir buvo baigtas tik 1939 m. balandžio 3 d. (2 : 173). 1939 m. Komisija rekomenduoja tokią išteklėjusių moterų pavardžių, sudarytų iš vyro pavardžių su galūne *-(i)us*, darybos normą: "Iš pavardžių Simius, Pocius, Girnius, Bartašius, Girdžius, Meidus — moterų pavardes galima rašyti Simienė, Pocienė, Girnienė... arba Simiuvienė, Girniuvienė, Pociuvienė, — kaip jų savininkai vadinasi ar pageidauja" (2 : 177). Panašiai ši norma formuluojama ir mūsų dienomis.

Kita Komisijos antrojo etapo darbo kryptis — vietovardžių tvarkymas. Surinktieji gyvenamųjų ir kai kurie negyvenamųjų vietų vardai buvo perrašyti į tam tikras bylas — valsčius ir apskritimis. Jos visos taip pat išliko.

Šiose bylose buvę vietovardžiai imami svarstyti Komisijoje. 1935 m. gegužės 20 d. protokole Nr. 35 randame trumpą įrašą: "Apsvarstyta vietovardžių Alytaus valsčiaus kaimai ir viensėdžiai (220)" Komisija: pirminkas J. Balčikonis, nariai A. Salys, A. Survila, J. Griška, P. Veblaitis, J. Talmantas (1 : 75). Šiuo posėdžiu pradėta ištisa vietovardžių norminimo epopėja, kuri tęsėsi keleris metus. Pradžioje svarstymų eiga, vietų vardų koregavimo, keitimo, naujų parinkimo bei davimo principai ir motyvai protokoluose nefiksuojami (panašiai kaip atlietuvinant pavardes). Bet greit (nuo trečiojo posėdžio, įvykusio 1935 m. gegužės 20 d.) pradedama detaliau atspindėti svarstymo eiga. Pvz., "Margava — Kėdariškės : žmonių taip vadinama"; "Smolnica — Strazdinė, gretimos giraitės vardas", "Dembavka išversti — Ažuolinė" (1 : 85). Vėliau protokolavimas (matyt, ir darbas) vis tobulėjo, kol galiausiai, tarkim, 1937 m. svarstymai, protokoluose imta užrašinėti tiek preciziškai, kad ir šių dienų skaitytojas nesunkiai mato visų taisyčių motyvaciją. Tai ypač svarbu šių dienų vietovardžių normintojams bei tyrinėtojams, nes kai kurioms gyvenvietėms buvo siūloma grąžinti ankstesnius vardus, pavadinti jas kitų vietų (pievų, upių, ežerų, miškų, kalnų ir pan.) vardais arba tiesiog buvo sugalvojamas naujas, t.y. dirbtinis vardas. Dalis šių siūlymų prigijo. Tiesa, nustatyti, koks procentas rekomendacijų buvo realizuotas, labai sunku — tektų sutikrinti apie trisdešimt tūkstančių vietovardžių. Todėl apsiribosime tokiu pavyzdžiu. Trakų aps. Aukštadvario vls. svarstyta 53 oikonomai, kurie Komisijai atrodė taisytini arba keistini (2 : 43–44). Iš penkiasdešimt trijų siūlymų prigijo septyni: *Juozapava*→*Juozapiškės*, *Katalaučizna*→*Katiliai*, *Kopecai*→*Kāpčiai* (pastaba: "žmonės vadina"), *Sabaliaučizna*→*Sabališkės*, *Gubiškės*→*Ūbiškės* (pastaba: "žmonės vadina"), *Žukaučizna*→*Žukai*, *Novosadai*→*Naujāsodis*. Jie ir dabar yra bendrinės kalbos norma.

Didžioji dalis siūlymų neprigijo — iš viso dvidešimt du: dabar *Babrauniškai* — siūlyta **Babriniškai*, *Graužinkai* — **Gaužiniai*, *Mackántiškės* — **Mackóniškės*, *Malináuka* — **Avietynė*, *Meṛgiškės* — **Mērkiškės* (seniau taip vadinęsi), *Mickūnavà* — **Mickūniškės*, *Mikalavà* — **Mýkoliškės*, *Parankavà* — **Parankiškės*, *Rangavà* — **Ranginės*, *Ružiavà* — **Rūžiškės*, *Samáuka* — **Sāmė*, *Zabarauskai* — **Paverkniai*, *Žilincišškės* — **Žiliškės*, *Albinavà* — **Albi-*

*niskės, Andrijanavà — *Añdriškės, Barišiavà — *Barišiskės, Kamintiskės — *Akmėniai, Lavaravà — *Lavarónys, Staniavà — *Stoniškė, Šafárnė — *Kirtimai, Dubélka — *Duobėlė, Tamašiavà — *Tamóšiskės.*

Kelių oikonomų įsigalėjo kiek kitokios lytys negu siūlė Komisija: buvo *Markutaučizna* — siūlyta **Markutónys* — įsigalėjo *Markùtiškės, Okmenai — *Añtakmenys* (pastaba: "žmonės vadina") — *Akmėniai, Odincava — *Adiñciškės — Adincavà, Vladislavava — *Vládiškės — Vladislava.*

Likusiųjų dvidešimties identifikuoti nepavyko — daugiausia, matyt, dėl to, kad šiuo metu nebėra pačių gyvenamųjų vietų (daugiausia viensėdžių).

Vadinasi, nors prigijo nedaug taisymų, galima tvirtinti, kad dirbta ne vel tui. Susipažinus su kitų valsčių vietovardžių taisymais, matyti ir tam tikrų skirtumų, bet dažniausiai neesminių, todėl būtų pamato spėti, kad rekomendacijų įsigalėjimo mastas buvo panašus.

Pradėjusi norminti vietovardžius 1935 m. gegužės 20 d., Komisija šį darbą iš esmės baigia 1937 m. vasario 23 d. apsvarstydama Zarasų aps. vietovardžius (2 : 84–86). Bet tuo jos darbas nesibaigė. 1937 m. kovo 12 d. posėdžio protokole randame tokį įrašą: "Baigus atlietuvinti visų 20 apskričių vietovardžius, vėl pradėta nuo pradžių, nuo Alytaus apskrities, atlietuvinti ir ištaisyti likusius neaiškius vietovardžius, apie kuriuos papildomai buvo valsčių savivaldybių klausta" (2 : 94). Šis antrasis svarstymų etapas užbaigtas 1937 m. lapkričio 26 d. (prot. Nr. 149) (II : 129–130).

Komisijai vietovardžių reikalais teko domėtis ir vėliau, bet jau ne sistemškai, o pagal reikalą. Vienas dalykas, susijęs su vietovardžiais, aktualus ir dabar — tai Komisijos aprobuoti gyvenamųjų vietų pavadinimai bei jų trumpinimai:

dvaras — dv., kol neišparceliuotas; išparceliuotų dvarų centrai jungtini į kaimą ar kitą gyvenamąją vietovę ir vadintini bendru tos vietovės vardu kaip ir kiti jos ūkiai.

palivarkas — plv., pagal vietovės vietos žmonių vadinimą; su išparceliuotu elgiamasi kaip su dvaru (žr.).

viensėdis — vs., vieno ūkio gyv. vietovė; vienkiemis irgi oficialiai vadinamas viensėdžiu.

sodyba — sod., pareigūno viensėdis; sodyba vadintina ir eiguva, kai ji reiškia ne sritį, plotą; pasoda nevartotina.

kitos gyv. vietovės, kaip: kolonija, ferma, daržininkai, dešimtininkai, bobiliai, ūkininkai, kumečiai, plecininkai ir pan. vadintinos pagal ūkių skaičių kaimais arba viensėdžiais.

sārginė — sarg. (būda, būdelė), pvz.: geležinkelio sārginė — gelež. sarg." (2 : 181).

Komisija pasiūlė ir kai kuriuos sutrumpinimus, nustatė Vilniaus krašto gyvenamųjų vietų pavadinimų rūšis (2 : 181–182).

Komisija atliko didžiulį darbą, skirstytiną į du etapus. Pirmasis, žymiai trumpesnis — tai pavardžių ir vietovardžių rinkimas iš gyvosios kalbos. Surinktų pavardžių kartoteka, vėliau, jau po karo, gerokai papildyta, ypač pavardėmis iš Vilniaus ir Klaipėdos kraštų, buvo tas šaltinis, kurio pamatu parengtas ir išleistas "Lietuvių pavardžių žodynas" (3). Surašytų ir valsčiuose

patikrintų vietovardžių bylos turėjo būti panaudotos planuotam vietovardžių (gyvenamųjų vietų vardų) žodynui rengti. To padaryti nespėta. Be to, vietovardžių bylos neapėmė Vilniaus ir Klaipėdos krašto ("Vilniaus srities vietovardžių" žodyno projektas parengtas vėliau). Bet tai, kas yra bylose, labai vertinga: šie vietovardžiai panaudoti rengiant norminamąjį oficialų Lietuvos gyvenamųjų vietų vardų sąrašą — "Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyną" (4). Paprickaištauti gal galima būtų tik dėl to, kad siunčiamiems į valsčius tikrintojams nebuvo nurodoma surašinėti visų vietovardžių, o daugiausia reikalauta užrašyti gyvenamųjų vietų vardus. Vienas surašinėtojų, A. Žirgulyš, atsiminimuose (1982 m.) rašo: "Dėl vietų vardų užrašinėjimo, kaip dabar man rodosi, — taip ir tada mums rodėsi, — nelabai perspektyviai mus orientavo. Nelabai tikęs buvo nurodymas užrašinėti tik stambesnius vietovardžius, ne kokius baly, balučių, upeliūkščių, pievelių... vardus. Prieš išvažiuodami keli pasitarę ryžomės kiek tik bus prieinama užrašinėti ir smulkius žemėvardžius bei vandenvardžius. Balčikonis, vėliau pamatęs tokius užrašus, sakė, kad tai buvęs nelabai reikalingas darbas. Jam buvo svarbūs tik tie vardai, kurie administracijai gali būti reikalingi" (5).

Vadinasi, vietovardžių svarba mokslui, baltistikai ir indoeuropeistikai, anuomet dar nebuvo kaip reikiant suvokta. Tai tenka minėti jau vien dėl to, kad tuo metu Lietuvoje ir pasaulyje garsėjo K. Būgos onomastikos tyrinėjimai. Suprantama, aplinkybės vertė skubėti, negaišti, viską atlikti iki pasų keitimo, bet akivaizdu ir tai, jog tūkstančiai gražių gražiausių vietovardžių liko nesurinkta.

Kiek kitaip vertintinas pavardžių bei vietovardžių tvarkymo, norminimo, atletuvinimo darbas. Dirbta iš tiesų daug — posėdžiauta 201 kartą: kaip jau minėta, pirmasis posėdis įvyko 1934 m. sausio 24 d., paskutinis — 1940 m. gegužės 16 d. (jo protokolas pasirašytas tik Komisijos sekretoriaus M. Jurkyno) (2 : 185). A. Salys buvo vienas uoliausiųjų (po J. Balčikonio) narių — jo praleista tik 19 posėdžių. Neabejotina, kad A. Salio įnašas į šį darbą yra vienas svariausių.

Deja, negalima pasakyti, kad rezultatas adekvatus įdėtam darbui. Daugiausia gaišta atletuvinant pavardes. Bet šis darbas iš esmės nuėjo niekais — jis liko tik tam tikrų pastangų, savitų tendencijų protokolinis rezultatas. Vaisingesnis buvo vietovardžių norminimas.

Kaip bevertintume Komisijos nuieitą kelią, be jokių abejonių turime pripažinti jos atliktų darbų svarbą. Net ir tie, kurie tam tikrais aspektais nebuvo itin vaisingi, vis dėlto paliko savo pėdsakų — bent jau kaip išraiška tuometinių pažiūrų bei nuotaikų, bandytų perkelti į konkrečią lingvistinę ir kultūrinę erdvę. Daug kas, ką pradėjo Komisija, tęsiama ir mūsų laikais, — tik aplinkybės tai daryti dabar yra žymiai palankesnės: turime gausių asmenvardžių rinkinių, 700.000 vietovardžių, surinktų iš gyvosios kalbos, kartoteką, 300.000 istorinių vietovardžių kartoteką, apibendrinamųjų onomastikos tyrinėjimų.

LITERATŪRA

1. V.R.M. Pavardžių ir Vietovardžių Komisija. Protokolų knyga. 1934. I. 24. — 1935—1936. III. 27 (Saugoma Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje).
2. V.R.M.-ja. Pavardžių ir vietovardžių Atletuvinimo Komisijos Protokolų Kny-

gos. 1936, 1937, 1938, 1939, 1940 (Saugoma Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje).

3. Lietuvių pavardžių žodynas. V., 1985, T. 1; 1989, T. 2.

4. Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas. V., 1976. D. 2.

5. A. Žirglio atsiminimai (saugomi Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje).

PROFESSOR A. SALYS UND DIE KOMMISSION FÜR FAMILIEN- UND ORTSNAMEN

Zusammenfassung

1933 ist "Kommission für Familien- und Ortsnamen" gewählt worden, die bis Mai 1940 als Organ des Innenministeriums tätig war. Durch die Sorge der Kommission wurden die litauischen Familiennamen registriert und vor Ort geprüft Speziell geschulte Personen haben die litauischen Siedlungsnamen (Oikonyme), einen Teil der anderen Ortsnamen aus der lebenden Sprache aufgeschrieben. Später hat die Kommission die Familien- und Ortsnamen bearbeitet, normiert. Es wurde geplant, das Wörterbuch der Familien- und Ortsnamen herauszugeben. Der Krieg hat verhindert, das Vorhaben zu verwirklichen.

Eines der aktivsten Mitglieder der Kommission war Professor A. Salys.